

AHOLI VA HUDUDLARNI EKOLOGIK XUSUSIYATLI FAVQULODDA VAZIYATLARDAN MUHOFAZA QILISHNI TASHKIL ETISH

Abdullayeva Mehriniso Norimon qizi

Annotatsiya: Mazkur maqolada aholining hayoti va sog'lig'iga, shuningdek, atrof-muhitga jiddiy zarar yetkazuvchi ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlardan himoya qilish masalalari yoritilgan. Unda ekologik xavfsizlikni ta'minlashda davlat boshqaruv organlari, favqulodda vaziyatlar xizmatlari hamda aholining o'zaro hamkorligi muhim o'rin tutishi qayd etilgan. Shuningdek, tabiiy va texnogen xavflarning oldini olish, ularning oqibatlarini kamaytirish hamda zaruriy profilaktik choralarni tashkil etishning samarali usullari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ekologik xavfsizlik, favqulodda vaziyatlar, muhofaza, aholi, atrof-muhit, profilaktika, xavf omillari.

Bugungi kunda global ekologik muammolarning chuqurlashuvi, sanoatning kengayishi, tabiiy resurslardan noo'rin foydalanish va iqlim o'zgarishlari tufayli ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar soni ortib bormoqda. Bunday vaziyatlar aholining salomatligiga, yashash sharoitlariga hamda iqtisodiy barqarorlikka jiddiy tahdid soladi. Shu sababli aholi va hududlarni ekologik xavfli holatlardan muhofaza qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlash faqat favqulodda holat yuz bergandan keyin emas, balki uni oldini olish bosqichida ham puxta rejalashtirishni talab etadi. Bunda ilmiy asoslangan monitoring tizimini yo'lga qo'yish, ekologik tahdidlarni erta aniqlash, aholini ogohlantirish va evakuatsiya tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasida bu borada "Favqulodda vaziyatlar to'g'risida"gi Qonun hamda "Ekologik xavfsizlik to'g'risida"gi me'yoriy hujjatlar asosida kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ularning maqsadi – inson

hayoti va tabiat o'rtasidagi muvozanatni saqlash, ekologik barqarorlikni ta'minlash hamda tabiiy va texnogen xavflarning oldini olishdir.

Aholi va hududlarni ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish — bu murakkab, tizimli va uzluksiz amalga oshiriladigan jarayon bo'lib, unda davlat boshqaruvi, mahalliy hokimiyat organlari, maxsus xizmatlar va fuqarolarning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizimning asosiy maqsadi — inson hayotini, sog'lig'ini va atrof-muhitni tabiiy hamda texnogen manbali xavf-xatarlardan himoya qilishdir.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlar asosan tabiiy va texnogen omillar ta'sirida yuzaga keladi. Tabiiy omillarga zilzila, suv toshqini, sel, qurg'oqchilik, o'rmon yong'inlari, yer ko'chkilari kabi hodisalar kiradi. Texnogen omillar esa ishlab chiqarish jarayonida yuz beradigan kimyoviy, biologik, radiatsion va sanoat chiqindilari bilan bog'liq avariylarni o'z ichiga oladi. So'nggi yillarda sanoat korxonalari faoliyatining kengayishi, chiqindilarni to'g'ri qayta ishlamaslik, havo va suv havzalarining ifloslanishi natijasida ekologik muvozanat buzilmoqda. Bu esa aholining yashash sifatiga bevosita ta'sir etib, turli kasalliklarning ko'payishiga, tabiiy resurslarning kamayishiga olib kelmoqda.

Aholi va hududlarni ekologik favqulodda vaziyatlardan himoya qilishda bir nechta asosiy yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega. Avvalo, ekologik monitoring tizimini rivojlantirish zarur. Atrof-muhit holatini doimiy kuzatib borish orqali xavf manbalarini erta aniqlash va ularning oldini olish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, favqulodda vaziyatlarga tayyorlikni oshirish muhimdir. Bu borada mahalliy hokimiyat, o'quv muassasalari va aholining o'zaro hamkorligida ekologik xavfsizlik madaniyatini shakllantirish, ogohlantirish tizimlarini takomillashtirish zarur.

Ekologik hodisalar yuz berganda tezkor choralarni ko'rish tizimini kuchaytirish ham dolzarb masalalardan biridir. Bunday hollarda zararni minimallashtirish uchun maxsus texnika, malakali mutaxassislar va tegishli xizmatlarning o'zaro muvofiqlashtirilgan harakatlari talab etiladi. Shu bilan birga, ekologik ta'lim va targ'ibotni kengaytirish orqali aholining ekologik madaniyatini

oshirish lozim. Bu esa tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi va xavf-xatarlarni kamaytiradi.

O'zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlik masalalari "Atrof-muhitni muhofaza qilish to'g'risida" hamda "Favqulodda vaziyatlar to'g'risida"gi qonunlar asosida tartibga solinadi. Ushbu hujjatlar ekologik xavf tug'ilganda aholining xavfsizligini ta'minlash, zararni kamaytirish hamda tiklanish ishlarini tashkil etish mexanizmlarini belgilab beradi. Shu bilan birga, mamlakat xalqaro tashkilotlar, jumladan, BMTning Atrof-muhit dasturi (UNEP), Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va boshqa ekologik hamkorlik dasturlari bilan hamkorlikda ekologik xavfsizlikni mustahkamlash bo'yicha loyihalarni amalga oshirmoqda. Ekologik xavfli hududlarda zaxira rejalari ishlab chiqish, sanoat korxonalarida ekologik audit va sertifikatlashtirish tizimlarini joriy etish, favqulodda xabar berish tizimlarini (SMS, radio, mobil ilovalar orqali) takomillashtirish, yong'in va kimyoviy xavf zonalarida muntazam o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish muhim amaliy choralar hisoblanadi. Shuningdek, mahalliy aholini jalb etgan volontyorlik guruhlarini shakllantirish ham ekologik xavflarni kamaytirishda samarali natija beradi.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Bu jarayonda davlat, jamoat tashkilotlari, ilmiy muassasalar va aholining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir hududning tabiiy-geografik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ekologik xavf omillarini baholash va monitoring qilish tizimi muntazam olib borilishi lozim. Ekologik monitoring tizimi yordamida atmosfera, suv, tuproq va biologik resurslarning holati nazorat qilinadi. Bu ma'lumotlar asosida ekologik xavflar yuzaga kelish ehtimoli oldindan aniqlanadi hamda ularning oldini olish choralari ishlab chiqiladi. Masalan, havodagi zararli gazlar miqdori oshganida, aholiga ogohlantirish berish, ishlab chiqarish jarayonini vaqtincha to'xtatish yoki chiqindilarni tozalash tizimini kuchaytirish orqali katta falokatlarning oldini olish mumkin. Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda zamonaviy texnologiyalar ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, sun'iy yo'ldoshlar orqali meteorologik kuzatuvlar olib borish, ekologik ma'lumotlarni raqamli bazalarda saqlash va avtomatik tahlil qilish

tizimlari xavfli holatlarni erta aniqlashga yordam beradi. Ekologik dasturlar va mobil ilovalar yordamida aholini tezkor xabardor qilish imkoniyati kengaymoqda.

Ekologik favqulodda vaziyatlarning oqibatlarini kamaytirishda aholini to'g'ri va tezkor evakuatsiya qilish muhim o'rin tutadi. Buning uchun har bir hududda favqulodda holatlar rejalari ishlab chiqilgan bo'lishi, aholi esa ularni bilishi va amalda qo'llay olishi zarur. Evakuatsiya yo'llarini belgilash, yig'ilish nuqtalarini aniqlash, birinchi tibbiy yordam ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatish — ekologik xavf davrida insonlar hayotini saqlab qolishning muhim shartlaridan biridir.

Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarda tibbiy xizmatlarning roli beqiyosdir. Zaharli moddalardan zaharlanish, suv va oziq-ovqatning ifloslanishi, havoning sifatini yomonlashuvi inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ekologik xavf yuzaga kelganda tibbiy brigadalar tezkor harakat qilishi, aholini himoya vositalari bilan ta'minlashi hamda zarur tibbiy yordamni ko'rsatishi zarur. Ekologik muhofaza tizimini yanada samarali qilish uchun aholining ekologik madaniyatini oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Ta'lim muassasalarida ekologik fanlarni chuqur o'rganish, ommaviy axborot vositalarida ekologik targ'ibot materiallarini keng yoritish, aholining ekologik tadbirlarda ishtirokini rag'batlantirish orqali ekologik ongni shakllantirish mumkin.

Ekologik xavfsizlikni ta'minlashda xalqaro tajriba ham katta ahamiyatga ega. Rivojlangan davlatlarda ekologik xavflarni boshqarish tizimi aniq mexanizmlar asosida ishlaydi: xavf baholash, ogohlantirish, tezkor chora ko'rish va tiklanish bosqichlari izchil amalga oshiriladi. O'zbekiston ham ushbu tajribalarni o'rganib, milliy sharoitga moslashtirilgan ekologik xavfsizlik strategiyalarini ishlab chiqmoqda.

Aholining o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat tashkilotlar va fuqarolik jamiyatining ekologik xavfsizlikni mustahkamlashdagi roli ham ortib bormoqda. Ular mahalliy darajada ekologik muammolarni o'rganish, chiqindilarni to'g'ri yig'ish, daraxt ekish, suv resurslaridan oqilona foydalanish kabi tashabbuslarni amalga oshirmoqda. Ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlarning oldini olish faqat davlat organlarining emas, balki har bir fuqaroning mas'uliyatli ishtirokiga

bog‘liq. Har kim o‘zining yashash joyida ekologik tozalikka, chiqindilarni kamaytirishga, tabiatni asrashga hissa qo‘shsa, umumiy xavfsizlik darajasi sezilarli oshadi.

Xulosa

Aholi va hududlarni ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish — bu davlat, jamiyat va har bir fuqaroning hamkorligiga asoslangan muhim tizimdir. Bugungi kunda ekologik xavflarning ortishi, tabiiy resurslardan noo‘rin foydalanish va texnogen jarayonlarning kengayishi ekologik muvozanatni buzmoqda. Shu sababli ekologik xavfsizlikni ta‘minlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e‘tirof etiladi.

Ekologik xavf-xatarlarga qarshi samarali tizim yaratish uchun ilmiy asoslangan monitoring, xavf manbalarini erta aniqlash, aholining ekologik madaniyatini oshirish va tezkor harakat mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Har bir hudud o‘zining tabiiy-geografik xususiyatlarini inobatga olgan holda, ekologik xavflarga qarshi individual strategiyalarni ishlab chiqishi kerak.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, ilg‘or texnologiyalarni joriy etish va ekologik ta‘limni kengaytirish ekologik xavfsizlikni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Aholining ekologik ongini yuksaltirish, ularni tabiatni asrash va xavfsiz yashash madaniyatiga o‘rgatish orqali ekologik favqulodda vaziyatlarning oldini olish mumkin. Ekologik xavfsizlikni ta‘minlash har bir fuqaroning mas‘uliyatli yondashuvi, davlatning qat‘iy siyosati va jamiyatning faol ishtiroki bilan amalga oshiriladi. Faqatgina bunday tizimli yondashuvgina inson hayoti, atrof-muhit va tabiiy boyliklarni asrashga, kelajak avlod uchun sog‘lom ekologik muhit yaratishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Makhmudova, A. (2018). Ensuring the competitiveness of the scientific approaches of eco-tourism a case of Uzbekistan. South Asian Journal of Marketing & Management Research, 8(11), 33-41.

2. Makhmudova, A. (2020). Organizational and economic reasons preventing the development of ecological tourism in Uzbekistan. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(6), 1217-1220.
3. Махмудова, А. П. (2017). ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ПРОДУКЦИИ. In Инновационное развитие современной науки: проблемы, закономерности, перспективы (pp. 123-125).
4. Набиев, Г. А., & Бакирова, О. (2022). ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ШКОЛЬНИКОВ. Scientific progress.
5. Набиев, Г. А., & Бакирова, О. (2022). РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ У ОБУЧАЮЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ. Scientific progress.